

लेप्चा जातिको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय
वर्षको समाजशास्त्र विषयको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिको लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

तिलक अर्याल

त्रि.वि.दर्ता न. ६-१-१-८१२-९९

रोल न. ३९४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग,

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधिको लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत “लेप्चा जातिको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” विषयक शोधपत्र तिलक अर्यालले मेरो निर्देशन सुभाब तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु अतः शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
प्रेम चलाउने

(लेक्चरर)

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति :- २०६८ पौष १८ गते,

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

”लेप्चा जाति एक समाजशात्रीय अध्ययन” शीर्षक राखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका श्री तिलक अर्यालले प्रस्तुत गर्नुभएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्यांकन समिति

हस्ताक्षर

प्रा. डा. ओम गुरुङ

.....

(विभागीय प्रमुख)

प्रेम चलाउने

.....

(शोध निर्देशक)

जीवन मणि पौडेल

.....

(बाह्य परीक्षक)

मिति:- २०६८/०९/१८

“कृतज्ञता ज्ञापन”

प्रस्तुत “लेप्चा जाति एक समाजशात्रीय अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्रको प्रस्तावना कार्यदेखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमूल्य समय दिइ आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुभावा एवं प्रेरणा प्रदान गर्नु हुने समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रिय विभागका लेक्चरर श्री प्रेम चलाउने ज्यू प्रति हृदय देखि नै आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा स्वीकृति प्रदान गरी अनुसन्धान गर्ने अवसर दिनु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । समय समयमा विभिन्न सल्लाह सुभावा प्रदान गर्नु हुने विभागका सम्पूर्ण गुरु-गुरुआमाहरु प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पु-याउनु हुने इलाम जिल्लाको सम्पूर्ण लेप्चा बसोबास गर्ने गा.वि.स.हरुका सम्पूर्ण लेप्चा समुदाय तथा लेप्चा उत्थान मञ्च केन्द्रिय कार्यलय फिक्कल इलामलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । आफ्नो अमूल्य समयलाई पर्वा नगरी कन म सँगै अध्ययन क्षेत्रमा तथ्याङ्क संकलन गर्न सहयोग गर्ने सहयोगीहरु सन्चरमित लेप्चा, बुद्ध काजी लेप्चा,बीर ब. लेप्चा, मेलिना लेप्चा, लाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । भौतिक तथा आर्थिक सहयोग गरी उच्च शिक्षासम्म पढ्ने अवसर दिनु हुने आदरणीय अभिभावक पिता लिलानाथ अर्याल र माता रुकमणि अर्याल तथा मेरा आदाणीय दाजुभाई मित्रलाल, रुपेश, पुष्प, चूडामणी, श्याम, तारा, लोकेश, युवराज अर्याल र दिदी बहिनी कमला सावित्रा अर्याल तथा केही समय अगाडी मात्र स्वर्गवास भएकी बहिनी स्वा सरस्वती अर्याल प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसै गरी शोधपत्र लेखन कार्यमा सहयोग गर्नु हुने मेरा सहपाठी दाजु गोपाल शुवेच्छुक (आर्चाय) मित्रहरु पुन्य प्रसाद पौडेल, रोबिन गुरुङ्ग, निर्मल तिमिसना, ममता अधिकारी, लिलामणि दाहाल, रोशन आर्चाय, प्रिया घिमिरे पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा मलाई आफ्नो समयलाई खर्च गरी सहयोग गर्नु हुने सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति : २०६८ पौष

तिलक अर्याल

कीर्तिपूर, काठमाडौं ।

विषय सूची

अध्यायन एक

परिचय (Introduction)

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem)	७
१.३ अध्यायनको उद्देश्य (Objective of study)	८
१.४ अध्यायनको महत्व (Signification of Study)	९
१.५ अध्यायनको सिमा (Limitations of the Study).....	१०

अध्याय दुई (CHAPTER TWO)

साहित्यको समिक्षा (Literature Review)	११
---	----

अध्याय तीन(CHAPTER THREE)

अनुसन्धान विधि (Research Methodology)

३.१ अनुसन्धान ढाँचा (Research Design).....	२७
३.२ अध्ययनको समग्रता र नमुना छनौट प्रक्रिया (Universe and Sample).....	२७
३.३ सुचनाको प्रकृति र स्रोत (Nature and sources of data).....	२८
३.४ तथ्याङ्क संकलन विधिहरु (Techniquesof data collection).....	२८
३.४.१ प्रश्नवली (Questionnaire)	२८
३.४.२ सहभागी अवलाकन (Perticipant observation).....	२९
३.४.३ अर्ध संरचित अन्तरवार्ता (Semi –structured Interview).....	२९
३.५ तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण (Data Analysis and Presentaion).....	३०

अध्ययन चार (CHAPTER Four)

अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction to Study Area)

४.१ इलाम जिल्लाको परिचय	३१
४.१.१ भौगोलिक स्थिति.....	३१
४.१.२ जनसङ्ख्या.....	३२
४.१.३ जातजातिको बसोबास.....	३२
४.१.४ मुख्य पेसा.....	३३
४.१.५ हावापानी र प्राकृतिक सम्पदाहरु.....	३३
४.२ लेप्चा जाती बसोबास गर्ने अध्ययन क्षेत्रहरुको परिचय.....	३४
४.३ इलाम जिल्लामा लेप्चा जातिको जनसङ्ख्या विवरण.....	३४
४.४ शिक्षा.....	३६
४.६ स्वास्थ्य.....	३६
४.७ यातायात	३६

अध्ययन पाँच (CHAPTER Five)

लेप्चा जातीको लोपोन्मुख अवस्थामा (Indangeredness of Lepcha).....	३७
५.१ लेप्चा जाति लोपोन्मुख हुनको कारण	३७
५.१.१ आर्थिक कारण	३७
क. जग्गाको स्वामित्व हरण हुदै जानु	३८

ख. अन्य जातीहरुसगँ प्रतिस्पर्दा गर्न नसक्नु	३८
ग. पराम्परागत कृषि प्रणालीलाई निरन्तरता दिनु	३९
घ. राज्य भूमिका	३९
ङ . मनोरञ्जनमा अत्याधिक रुपमा आर्थिक खर्च गर्नु	३९
च. बसोबासको स्थान खेती योग्य नहुनु	४०
छ .विगतमा लेप्चाहरुको राजा काजीको व्यवहार	४०
५.१.२ सांस्कृतिक कारण	४०
क. भेषभूषा तथा गरगहना	४१
ख. लेप्चा जातीको भाषा र लिपि	४२
ग. चाड पर्व	४४
) कञ्चनजङ्गा पूजा	४४
) नामवन	४५
) न्वागी	४५
) सिल्ली तडबु पूजा	४६
) नौली पूजा	४६
घ. सामाजिक संस्कारहरु	४७
) जन्म	४७
) विवाह	४७
) मृत्यु	४८

५.१.३ सामाजिक कारण	५०
क) शैक्षिक जनचेतनाको कमी	५०
ख) सामाजिक बहिष्कार	५१
ग) बेरोजगारी	५१
घ) सामाजिक मान्यता र प्रचलन	५१
५.१.४ राजनीतिक कारण	५२
५.१.६ अन्य कारणहरु	५३
क) ढिलो विवाह गर्ने प्रचलन	५३
ख) विवाह नै नगरी बस्ने	५३
ग) जडीबुटी प्रयोगका कारण	५३
घ) बिफर रोगबाट बढी मृत्यु	५४
ङ) सरकारी संरक्षणको अभाव	५४
च) अन्तरजातीय विवाह	५४
छ) संस्कृतिकरण (Sanskritization).....	५४

अध्याय छ (CHAPTER SIX)

लेप्चा जातिको जीवन शैलीमा भएको परिवर्तन

६.१ बसोबास र घरको बनावट	५६
६.२ खानपिन र भाँडावर्तन	५६
६.३ शैक्षिक कारण	५७
६.४ आधुनिकीकरण	५८

६.५ सरकारी तथा गैरसरकारी प्रयास	५९
६.६ अन्तरजातीय सम्बन्धको प्रभाव	५९
६.७ बाह्य सम्पर्कको प्रभाव	६०
६.८ स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको प्रभाव	६१

अध्ययन सात (CHAPTER EIGHT)

सारांश, निष्कर्ष र सुझाव (summary, conclusion and Recommendation)

७.१ सारांश	६२
७.२ निष्कर्ष	६४
७.३ सुझावहरू	६५
क) संस्कृतिक पक्षको संरक्षण	६५
ख) मातृभाषा र जातीय भेषभूषाहरुलाई प्राथमिकता	६६
ग) लेप्चाहरुको धार्मिक संस्थाहरु र तिनको संरक्षण	६६
घ) आर्थिक सुधार	६७
ड) शिक्षा क्षेत्रको भूमिका	६७
सन्दर्भग्रन्थ सूची (Reference)	69

अनुसूची

फोटाहरु

तालिका सूची

- इलाम जिल्लामा लेप्चा जातिको घरधुरी एवं परिवार संख्या
- लेप्चा जातिको केहि शब्दहरु.....
- शैक्षिक स्थितिको आधारमा उत्तरदाताको विवरण.....

सक्षिप्त रूप....

- गा.वि.....गाँउविकास समिति
- जि.वि.स.....जिल्ला विकास समिति
- वि.स.....विक्रम संम्वत
- केतवि.....केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग
- VDC.....Village Development committee